

Evaluatie Ruilwinkels Tilburg

EEN ONDERZOEK NAAR DE MEERWAARDE EN MOGELIJKHEDEN
VAN DE RUILWINKELS IN TILBURG-NOORD EN TILBURG-ZUID

Maarten Kwakernaak

Evaluatie Ruilwinkels Tilburg

EEN ONDERZOEK NAAR DE MEERWAARDE EN MOGELIJKHEDEN VAN DE
RUILWINKELS IN TILBURG-NOORD EN TILBURG-ZUID

Maarten Kwakernaak

Met medewerking van
Jochum Deuten en Noël Koster

Utrecht, juli 2019

Inhoud

Samenvatting	3
1 Inleiding	6
2 De ruilwinkels in het kort	7
2.1 Een micro-economie zonder geld	7
2.2 Ontmoetingsplaatsen	7
2.3 Aantallen	7
2.4 Financiën inkomsten, uitgaven en investeringen	8
3 Investeren, activiteiten en effecten in beeld	10
4 Effecten van de Ruilwinkels	13
4.1 Effecten voor bezoekers en vrijwilligers	13
4.2 Effecten voor gemeentebegroting	17
4.3 Effecten voor duurzaamheid/circulaire economie	19
4.4 Effecten voor de wijk	20
5 Toekomstvisie en financieel model	21
5.1 Toekomstvisie Ruilwinkel-Noord	21
5.2 Toekomstvisie Ruilwinkel-Zuid	21
5.3 Gezamenlijke ontwikkelpunten	21
5.4 Financieel model	22
6 Conclusies	23
7 Aanbevelingen aan gemeente Tilburg	25
8 Bijlage: Methode van onderzoek	26

Samenvatting

In Tilburg zijn twee ruilwinkels, gelegen in Tilburg-Noord in wijkcentrum de Ypelaer en in Tilburg-Zuid aan de Korvelseweg. De ruilwinkels zijn opgezet met oog voor mensen die financieel kwetsbaar zijn, maar zijn toegankelijk voor eenieder die zich als lid kosteloos inschrijft. De ruilwinkels hebben samen 2.400 leden, die in de ruilwinkels terecht kunnen om spullen (en incidenteel ook diensten) met elkaar te ruilen, zonder dat daar geld bij komt kijken.

Een micro-economie binnen vier muren

De ruilwinkels zijn bijzondere winkels: er is namelijk geen sprake van financiële omzet. In plaats daarvan hebben de ruilwinkels een eigen 'valuta': waardepunten die men ontvangt bij het inleveren van producten. Deze punten kunnen als betaalmiddel worden ingezet voor het krijgen van andere producten. In de ruilwinkels is zo een micro-economie ontstaan, met vragers en aanbieders van gebruikte producten en een valuta die alleen binnen de muren van de ruilwinkel waarde heeft. Voor mensen in armoede betekent dit een mogelijkheid om toch aan producten te komen. Dit heeft geen effect op hun financiële situatie, maar verlaagt wel de ervaren armoede.

Financieel model

De ruilwinkels kennen geen financiële omzet en ontvangen geen inkomsten uit ruiltransacties. De ruilwinkels zijn daarom afhankelijk van subsidies en donaties. Voorheen werd subsidie vertrekt vanuit het Tilburg Akkoord. Tegenwoordig versterkt de gemeente jaarlijks een subsidie. In 2018 betrof dit per ruilwinkel € 17.000 euro. Uit dit budget wordt onder meer de huur betaald, die 90% van de begroting betreft. De ruilwinkels draaien verder vrijwel volledig op vrijwillige krachten.

Een sterke sociale functie

De effecten van de ruilwinkel reiken verder dan het kunnen inleveren en afhalen van producten. Voor bezoekers en vrijwilligers heeft de ruilwinkel een belangrijke sociale functie. Het biedt een laagdrempelige omgeving voor bezoekers, die vaak te maken hebben met eenzaamheid, isolement en psychische problemen. Bezoekers en vrijwilligers geven aan dat de ruilwinkels afleiding geven van hun zorgen over gezondheid en financiën. De verbindende functie wordt door bezoekers en vrijwilligers in beide ruilwinkels nadrukkelijk als belangrijkste kracht benoemd.

Voor een aantal vrijwilligers en bezoekers hebben de ruilwinkels een belangrijke rol gespeeld in het doorbreken van hun isolement. "Het brengt me opnieuw onder de mensen, de ruilwinkel is voor mij familie", vertelt een vaste bezoeker.

En opstap naar een rol in de samenleving

Voor vrijwilligers betekenen de ruilwinkels het meest. Het werken in een team, het kunnen bijdragen aan de maatschappij en het kunnen helpen van mensen met zeer beperkte financiële middelen brengt hen een zinvolle daginvulling en persoonlijke ontwikkeling. "Het gevoel dat je iets bijdraagt. En [weer] een ritme krijgen", beschrijft een vrijwilliger. Vrijwilligers ontdekken en benutten hun krachten. Twee personen stroomden de afgelopen jaren al door naar betaald werk vanuit de Ruilwinkel-Zuid.

Financiële baten

Deze maatschappelijke effecten monden soms uit in financiële baten voor de gemeente, hoewel deze niet altijd met zekerheid vast te stellen zijn. De jaarlijkse investering in de ruilwinkels kan zich echter al snel terugverdienen. Met het doorstromen van twee personen naar betaald werk zijn de kosten van de ruilwinkels bijvoorbeeld al terugverdiend: de jaarlijkse besparing op uitkering en ondersteuning komt neer op hetzelfde

bedrag als de jaarlijkse subsidie van twee ruilwinkels. Gezien de sociale functie, specifiek voor psychisch kwetsbare inwoners, is het denkbaar dat ook zorgkosten voorkomen worden. Het voorkomen of doorbreken van sociaal isolement levert al snel hoog rendement op, gezien de relatief hoge kosten van GGZ-trajecten. Wanneer drie van de vrijwilligers naar geïndiceerde dagbesteding gaat in plaats van naar de ruilwinkel, kost dat jaarlijks € 21.000.

Een alternatief voor de afvalcontainer

De ruilwinkels hebben tevens effect op ecologische duurzaamheid. In plaats van nieuw geproduceerde goederen te kopen, kunnen mensen immers gemakkelijk aan tweedehands producten komen. Het is echter de vraag hoe vaak de doelgroep van de ruilwinkel – die financieel beperkte middelen heeft – in een ander geval was overgegaan tot aankoop, als er geen mogelijkheid was om te ruilen. Met de ruilwinkels is er naast de bestaande kringloopwinkels wel een nieuwe, maatschappelijk verantwoorde mogelijkheid tot het inleveren van gebruikte, overbodige artikelen. Het brengt zo een extra schakel in de circulaire economie: producten zelf worden hergebruikt, nog voordat de grondstoffen waarvan deze gemaakt zijn worden gerecycled.

De toekomst van de ruilwinkels

De vrijwilligers van de ruilwinkels hebben de ambitie de winkels voort te zetten. Beide ruilwinkels zien kansen om een groter bereik te krijgen: er zijn meer mensen die gebaat kunnen zijn bij de ruilwinkels. Een andere ambitie is dat er meer ruildiensten worden aangeboden. Er is al een systeem van ruildiensten, maar het uitwisselen van diensten gebeurt nog zelden.

In de Ruilwinkel-Zuid zal een keuken geplaatst worden door de pandeigenaar, waardoor in de avonduren er kookactiviteiten georganiseerd kunnen worden. De gedachte is dat koken verbindt en dat eenzaamheid voor een groot gedeelte in de avonduren ervaren wordt.

Daarnaast is er de ambitie om meer mensen richting passende hulp toe te leiden, om toekomstige verergering van problematiek te voorkomen. Vrijwilligers zouden meer geïnstrueerd of getraind kunnen worden om problematiek te (h)erkennen en juist te handelen.

Een aandachtspunt van de ruilwinkels is dat er een grens is aan het aantal personen 'met een rugzakje' dat zich als vrijwilliger inzet. Er zijn en blijven ook drijvende krachten nodig, die de kwetsbare vrijwilligers kunnen ondersteunen.

Tot slot willen de ruilwinkels hun financieringsmodel versterken, door secundaire inkomsten te genereren uit bijvoorbeeld contributie, donateurs en onderhuur van de ruimte (Noord). Structurele basisfinanciering zal echter nodig blijven om de ruilwinkels open te houden.

Aanbevelingen aan de gemeente

Er zijn vijf aanbevelingen geformuleerd aan de gemeente Tilburg op basis van dit onderzoek:

1. Zorg voor structurele basisfinanciering

Het huidige financieringsmodel zorgt voor onzekerheid en onrust over het voortbestaan van de ruilwinkels. De financiële baten van de ruilwinkels liggen - hoewel indirect - bij de gemeente. Deze is daarom de meest voor de hand liggende partij om voor basisfinanciering te zorgen.

2. Zorg voor de komende periode voor ondersteuning om aanvullende geldstromen te verkennen

Het vinden van geschikte vrijwilligers voor fondsenwerving blijkt vrijwel onmogelijk. Voor het ontstaan van een financieringsmodel met aanvullende geldstromen zou de gemeente Tilburg kunnen overwegen een (professioneel) ondersteuner hiervoor aan te stellen.

3. Zet in op verbinding tussen ruilwinkels

Sterkere verbinding tussen de ruilwinkels kan de impact vergroten. Goederen worden nu niet uitgewisseld en er is geen inzicht in elkaars inventaris. Bovendien blijken de ruilwinkels niet altijd op de hoogte van elkaars activiteiten en financieringsvormen. Er kan meer geleerd worden van elkaars successen.

4. Zet de ruilwinkels sterker neer op de sociale kaart

Een betere positie op de sociale kaart zal leiden tot beter bereik van de ruilwinkel tot de doelgroep van financieel kwetsbare inwoners. Daarnaast kan er mogelijk vaker verwezen worden vanuit de ruilwinkels naar zorg en ondersteuning.

5. Vervolgonderzoek naar individuele casuïstiek en cliëntpaden

De ruilwinkels hebben duidelijk positieve invloed op het welbevinden van bezoekers en vrijwilligers. Het is echter nog niet voldoende helder in welke mate ze bijdragen aan daadwerkelijke daling of preventie van zorggebruik en aan de route naar (arbeids)participatie. Een casusonderzoek met bijvoorbeeld de Effectencalculator kan hier meer zicht op geven.

1 Inleiding

De ruilwinkels in Tilburg, gelegen in Tilburg-Noord in wijkcentrum de Ypelaer en in Tilburg-Zuid aan de Korvelseweg, zijn opgezet met oog voor mensen met financiële kwetsbaarheid. In de ruilwinkels kunnen mensen terecht om spullen en diensten met elkaar te ruilen, zonder dat daar geld bij komt kijken.

De ruilwinkels hebben ook een ontmoetingsfunctie. Naast dat mensen elkaar 'toevallig' ontmoeten in de ruilwinkels worden er ook activiteiten georganiseerd, zoals koffiemomenten. Bovendien is er oog voor duurzaamheid: voor elk geruild product hoeft immers geen nieuw product te worden aangeschaft en inwoners kunnen er spullen kwijt, die anders misschien weggegooid zouden worden.

De ruilwinkels draaien op vrijwillige krachten, maar zijn afhankelijk van jaarlijkse subsidie om het voortbestaan te verzekeren. De gemeente beslist hierover elk jaar opnieuw. Deze onzekerheid geeft onrust onder vrijwilligers en bezoekers van de ruilwinkels. De gemeente heroverweegt de financieringsvorm en wil daarom inzicht in maatschappelijke meerwaarde van de ruilwinkels, in relatie tot de benodigde investeringen.

De gemeente Tilburg heeft daarom aan het Verwey-Jonker Instituut gevraagd een evaluatieonderzoek uit te voeren. Voorliggend document is de eindrapportage van dit onderzoek.

Ruilwinkel-Zuid (boven) en -Noord (onder)

2 De ruilwinkels in het kort

In Tilburg bevinden zich op dit moment twee ruilwinkels. De Ruilwinkel-Noord bestaat sinds 2013. Deze ruilwinkel is tegenwoordig gevestigd in wijkcentrum de Ypelaer. De Ruilwinkel-Zuid is gelegen aan de Korvelseweg en is open sinds 2014.

2.1 Een micro-economie zonder geld

De ruilwinkels zijn bijzondere winkels: er is namelijk geen sprake van financiële omzet. Ook vindt er geen directe ruil plaats tussen bezoekers. Bezoekers van de ruilwinkel kunnen spullen inleveren, maar krijgen hier geen geld voor terug. In plaats daarvan hebben de ruilwinkels een eigen 'valuta': waardepunten die alleen binnen de ruilwinkel kunnen worden gebruikt. In de ruilwinkels is zo een micro-economie ontstaan, met vragers en aanbieders van gebruikte producten en een valuta die alleen binnen de muren van de ruilwinkel waarde heeft. Punten uit de ene ruilwinkel kunnen niet in de andere worden besteed. Om te kunnen ruilen moeten inwoners kosteloos lid worden van de ruilwinkel.

De waardepunten kunnen worden besteed aan verschillende producten zoals kleding, servies en speelgoed. De ruilwinkels kennen grote diversiteit aan aanbod, maar uitsluitend lichte, draagbare spullen. Vuistregel is dat een product op de fiets meegenomen moet kunnen worden. Bovendien kunnen er in de ruilwinkels diensten worden uitgewisseld: klusjes, schoonmaken en halen en brengen met de auto worden bijvoorbeeld aangeboden. De uitvoerders krijgen voor deze diensten waardepunten, die zij in de ruilwinkel kunnen besteden aan andere diensten of producten.

Bezoekers kunnen er ook voor kiezen punten te doneren. Deze komen terecht op een donatierekening. Deze donatierekening wordt gebruikt om spullen te kunnen doneren aan de meest kwetsbare inwoners, die dat het hardst nodig hebben.

2.2 Ontmoetingsplaatsen

Naast dat bezoekers spullen kunnen inleveren en ophalen in de ruilwinkel, hebben de ruilwinkels een ontmoetingsfunctie. In beide ruilwinkels is een tafel aanwezig waar onder openingstijden (vaste) bezoekers een plaats hebben om elkaar te ontmoeten en kosteloos koffie en thee te drinken. Ook zijn er vaste koffiemomenten.

In de Ruilwinkel-Zuid vinden ook incidentele activiteiten plaats rondom feestdagen zoals kerstfeest, carnaval en sinterklaasfeest.

2.3 Aantallen

Ruilwinkel-Noord	
Aantal leden	1.048
Aantal vaste vrijwilligers	8
Aantal transacties per jaar	Onbekend
Aantal bezoekers op een dag	45 (schatting)
Jaarlijkse subsidie	€ 17.000 (2018)*

Ruilwinkel-Zuid	
Aantal leden	1.352
Aantal vaste vrijwilligers	11
Aantal transacties per jaar	8.000 (schatting)
Aantal bezoekers op een dag	150-200 (schatting)
Jaarlijkse subsidie	€ 17.545 (2018)*

*Gegevens verstrekt door ruilwinkels, mei 2019

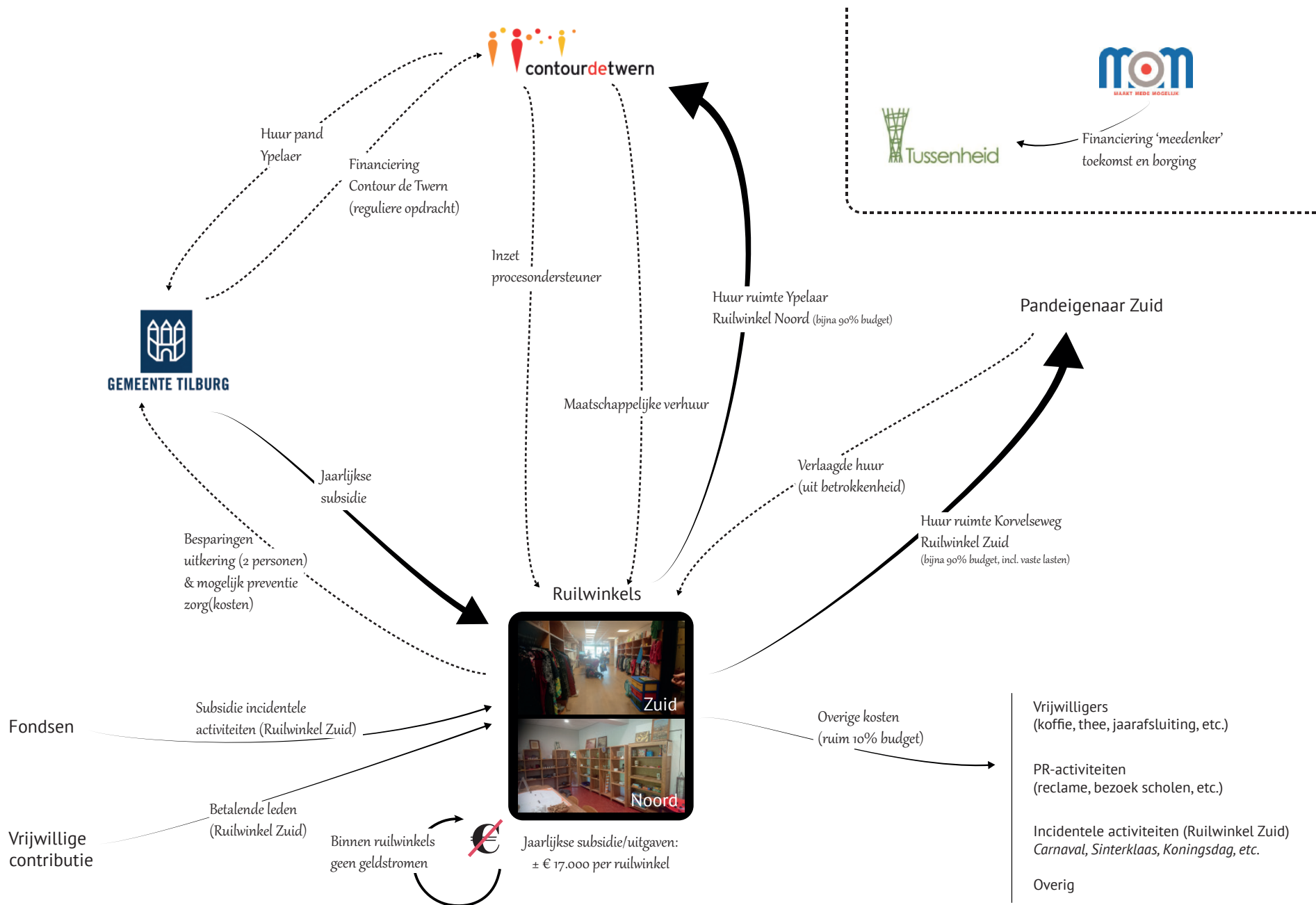
2.4 Financiën inkomsten, uitgaven en investeringen

De ruilwinkels kennen geen financiële omzet en ontvangen geen inkomsten uit ruiltransacties. De ruilwinkels zijn daarom afhankelijk van financiering door externe partijen. In het verleden werd vanuit het Tilburg Akkoord subsidie verstrekt. De gemeente Tilburg investeert nu jaarlijks in de ruilwinkels (zie paragraaf 2.3). Ruilwinkel-Zuid kent een beperkte tweede geldstroom vanuit vrijwillige contributies van leden. Daarnaast worden in de Ruilwinkel-Zuid incidenteel (relatief kleine) subsidies verstrekt door fondsen als Stichting Jopie, het Boekenschap en de Wijkraad. Tot slot ontvangen de ruilwinkels soms inkomsten door het verkopen van ingeleverde spullen aan een kringloopwinkel. In 2019 is door de gemeente Tilburg eenmalig een aanvullende subsidie verstrekt van € 4.056 aan de Ruilwinkel-Zuid voor extra ondersteuning aan het bestuurslid van de Ruilwinkel-Noord door ContourdeTwern. In deze rapportage blijft dit verder buiten beschouwing.

Verreweg de grootste kostenpost voor de ruilwinkels is huur van de locatie in de Ypelaer (noord) en het pand aan de Korvelseweg (zuid). Dit omvat ongeveer 90% van de begroting van de ruilwinkels.

Naast deze directe geldstromen is er sprake van een aantal indirecte geldstromen. Zo vloeit de huur van de Ruilwinkel-Noord indirect terug naar de gemeente: verhuurder ContourdeTwern huurt het pand namelijk van de gemeente. Ook kan er gesproken worden van een indirecte geldstroom van de verhuurders van de panden: zij rekenen een ‘maatschappelijke huurprijs’, een niet-marktconforme, relatief lage huur.

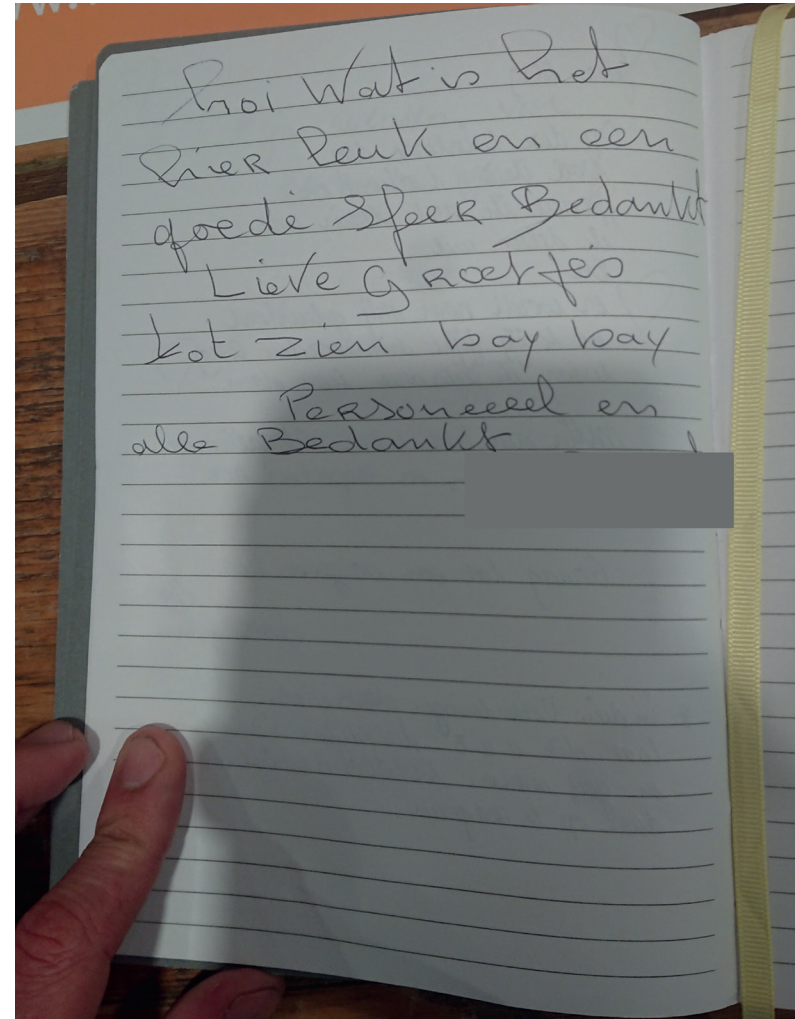
Op de volgende pagina zijn de financiële geldstromen schematisch uitgewerkt.

3 Investeringsen, activiteiten en effecten in beeld

Op de volgende pagina's wordt schematisch in beeld gebracht wat er in de ruilwinkel wordt geïnvesteerd, wat de activiteiten van betrokkenen inhouden en welke effecten er ervaren worden door vrijwilligers, bezoekers, gemeente, de buurt en andere stakeholders.

De effecten worden verder toegelicht in hoofdstuk 4.1

investeren

Geld

Jaarlijkse subsidie
Gemeente Tilburg
Voorheen: Tilburg Akkoord

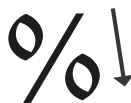
Tijd / menskracht

Vrijwilligers
Bestuur (vrijwillig)
Hoofdvrijwilliger
(coördineren vrijwilligers, 10 uur/week)
Vaste vrijwilligers (2x 3 uur/week p.p.)
Incidentele vrijwilligers
Starters4Communities
(mee denken met opzet, huisregels,
ruilsysteem, PR)

Donatie producten

Inwoners zelf

Kostenreductie
producten/diensten

Beter Stokhasselt
(kosten bouwen
tegen lage kosten)

Kennis & knowhow

Wijkraad
Adviesbrigade (bijstaan bestuur)
Omgevingsmanager
Vrijwilligers

activiteiten

Vrijwilligers

Productenname (kwaliteitscontrole)
Productuitgifte
Organiseren koffiemomenten
Ruildiensten coördineren
Beheren puntensysteem
Ontvangen bezoekers
Luisterend oor bieden
Verzorgen thee/koffie
Donaties verstrekken aan bezoekers
Inrichten winkel
Vertalen voor bezoekers

Hoofdvrijwilliger & bestuur bovenstaande +

Administratie verzorgen
Subsidies aanvragen
Doorverwijzen zorg/ondersteuning (±1x/jaar)
Contact houden ContourdeTwern
Contact houden gemeente
Opleiden vrijwilligers
Zorg dragen voor vrijwilligers
Vragen van vrijwilligers beantwoorden

Ruilwinkel-Noord

effecten

Sociale contacten, vriendschappen

Durven te delen/praten

Zelfvertrouwen, minder onzekerheid

Persoonlijke ontwikkeling

(bijv. assertiever, mondiger, opener)

Teamgevoel, ergens deel van uitmaken

Energie uit het vrijwilligerswerk

Wederkerigheid (iets voor elkaar betekenen)

Persoonlijke groei

Bewustzijn van
mogelijkheden

Vrijwilligerswerk (ook)
voor kwetsbare groep

Geluk

Vrijwilligers

Een 'beschutte' ontmoetingsplek

Materiële welzijn (voor mensen in armoede)

Een plaats om zonder schaamte te ruilen

Lagere ervaren armoede

Je verhaal kunnen doen

Afleiding van zorgen

Lotgenootschap (mensen in armoede)

Informatie / kennis over beschikbare
hulpverlening

Laagdrempeligheid andere voorzieningen
Ypelaer

Regelmatige
bezoekers
/klanten)

Doelbereiking: tegengaan armoede, eenzaamheid,
bevorderen duurzaamheid, participatieladder,
vindbaarheid mensen met problematiek

Besparingen: mogelijk minder zorg door bijv.
voorkomen eenzaamheid, isolement

Koplopersrol: geslaagd integraal 'experiment'

Gemeente

Wijk/buurt

Bijdrage functie wijkcentrum: verbinding met
overige functies in Wijkcentrum de Ypelaer

Ontmoetingsplek: voor kleine groep inwoners

Voorbeeldfunctie: ruleconomie kán

iets minder weggooien: iets minder afval

iets minder kopen: iets lagere consumptie(?)

Duurzaamheid

ContourdeTwern

Wijkwerker: trots uit werk, geslaagde aanpak

Instroom: enkele nieuwe cliënten via ruilwinkel

Inkomsten uit huur pand en koffie/thee

investeren

Geld

Jaarlijkse subsidie
Gemeente Tilburg
Voorheen: Tilburg Akkoord

Incidentele subsidie
Wijkraad (tegoedbonnen)
Stichting Jopie
Boekenshop

Overig
Lapoubelle (€ voor kleding)
Vrijwillige contributie leden

Tijd / menskracht

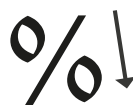
Vrijwilligers
Hoofdvrijwilliger (full time)
Vaste vrijwilligers (5 tot 10 uur/week)
Incidentele vrijwilligers
Stagairs (elke donderdag)

Betaalde krachten
Procesbegeleiding ContourdeTwern
Omgevingsmanager Zuid (aanspreekpunt, m.n. rondom subsidies)
De Tussenheid (borging en ontwikkeling)

Donatie producten

Inwoners zelf
Eurobakker (rondom activiteiten)
Supermarkt (rondom activiteiten)
Tatooshop (buur van de Ruilwinkel)

Kostenreductie
producten/diensten

Pandeigenaar (verlaagde huur)
Korting bij winkels (rondom activiteiten)

Kennis & knowhow

Wijkraad (PR-activiteiten)
Omgevingsmanager
De Tussenheid

activiteiten

Vrijwilligers

Productenname (kwaliteitscontrole)
Productuitgifte
Organiseren koffiemomenten
Ruildiensten coördineren
Beheren puntensysteem
Ontvangen bezoekers
Luisterend oor bieden
Verzorgen thee/koffie
Donaties verstrekken aan bezoekers
Inrichten winkel
Schoonmaken

Hoofdvrijwilliger

bovenstaande +
Administratie verzorgen
Subsidies aanvragen
Doorverwijzen zorg/ondersteuning (±1x/jaar)
Contact houden ContourdeTwern
Contact houden gemeente
Opleiden vrijwilligers
Zorg dragen voor vrijwilligers
Regels handhaven
Conflict beheersen

Stagaires (MBO/HBO)

Meehelpen vrijwilligers
(mee-)organiseren koffiemomenten

effecten

Sociale contacten, vriendschappen

Durven te delen/praten
Zelfvertrouwen, minder onzekerheid
Afleiding van zorgen
Teamgevoel, ergens deel van uitmaken
Meer levensgeluk, vrolijkheid, lachen
Wederkerigheid (iets voor elkaar betekenen)
Talentontwikkeling en participatie

Daginvulling en -ritme

Afname sociaal isolement
Sociale vaardigheden
Trots

Vrijwilligers

Sociale contacten

Afleiding van zorgen

Regelmatige
bezoekers
/klanten)

Materieel welzijn (bijv. kunnen schaatsen, wandelen met kinderwagen)

Een plek om heen te gaan (een uitje)

Lagere ervaren armoede

Je verhaal kunnen doen

Wederkerigheid (geven en nemen)

Verwijzing passende hulp (paar keer/jaar)

Beweging (naar de ruilwinkel lopen)

Opgeruimd huis

Doelbereiking: tegengaan armoede, eenzaamheid, bevorderen duurzaamheid, participatieladder, vindbaarheid mensen met problematiek

Besparingen: 2 personen aan het werk, mogelijk minder zorg

Koplopersrol: geslaagd integraal 'experiment'

Gemeente

Wijk/buurt

Aanwinst: 'nette winkel' aan de Korvelseweg, aanvulling op winkelaanbod

Ontmoetingsplek: voor kleine groep inwoners

MVO: bedrijven nemen maatschappelijke rol

Voorbeeldfunctie: ruileconomie kán

Iets minder weggooien: iets minder afval

Iets minder kopen: iets lagere consumptie(?)

Duurzaamheid

Stagairs

Stageopdracht: voortgang opleiding

Sociale vaardigheden: ervaring doelgroep

Inkomsten uit huur pand

MVO: gevoel hebben iets bij te dragen

Pandeigenaar

4 Effecten van de Ruilwinkels

In dit hoofdstuk worden de effecten van de ruilwinkels verder uiteengezet, uitgesplitst in effecten voor bezoekers en vrijwilligers (4.1), de gemeentebegroting (4.2), de effecten voor duurzaamheid/circulaire economie (4.3) en voor de wijk (4.4).

4.1 Effecten voor bezoekers en vrijwilligers

De ruilwinkels hebben een sterke sociale functie voor de betrokken vrijwilligers en vaste bezoekers. In de gesprekken rondom de EffectenArena (voor uitleg methode: zie bijlage) kwam naar voren dat de effecten van de ruilwinkel veel sterker liggen op het sociale vlak (ontmoeting, persoonlijke ontwikkeling), dan direct op het ruilen van producten (duurzaamheid, materieel welbevinden).

Afname sociaal isolement, toename welbevinden

De verbindende functie wordt door bezoekers en vrijwilligers in beide ruilwinkels nadrukkelijk als belangrijkste kracht benoemd. De ruilwinkels kennen naast constante inloop van incidentele bezoekers een vaste groep bezoekers. Deze groep vaste bezoekers en vrijwilligers lijkt een hechte, maar inclusieve groep te vormen waar vriendschappen zijn ontstaan.

Bezoeker aan het woord...

Een inwoner met een verleden van verslavingen en mishandeling was voorheen aan huis gebonden en vertrouwde niemand. Ze zorgt voor haar ernstig zieke partner. Ze durfde eerst de ruilwinkel niet binnen te lopen, maar nam op een gegeven moment toch de stap. De ruilwinkel betekent voor haar nu een leven naast haar zorgen. Haar sociaal netwerk bestaat voornamelijk uit haar contacten in de ruilwinkel.

“Het brengt me opnieuw onder de mensen, de ruilwinkel is voor mij familie. Het gaat erom dat ik contact heb, dan kom ik naar de ruilwinkel en dat zorgt voor een lach op mijn gezicht. Ik leef naar de momenten dat de ruilwinkel open is.”

“Thuis val ik in de stilte, maar ik heb wel mijn uitje gehad.”

Afname sociaal isolement, toename welbevinden

De verbindende functie wordt door bezoekers en vrijwilligers in beide ruilwinkels nadrukkelijk als belangrijkste kracht benoemd. De ruilwinkels kennen naast constante inloop van incidentele bezoekers een vaste groep bezoekers. Deze groep vaste bezoekers en vrijwilligers lijkt een hechte, maar inclusieve groep te vormen waar vriendschappen zijn ontstaan.

De bezoekers van de ruilwinkels zijn vaak personen die te maken hebben met eenzaamheid, isolement of psychische problemen. Een deel van de vrijwilligers ervaart of ervaarde voorheen ook dergelijke problematiek. De ruilwinkel is voor deze bezoekers en vrijwilligers een welkome aanvulling op het sociaal netwerk. Voor sommigen is het de basis van hun netwerk en betekende de stap over de drempel van de ruilwinkel het doorbreken van sociaal isolement.

Ook het teamgevoel onder de actieve groep vrijwilligers draagt eraan bij dat vrijwilligers beter in hun vel zitten. Zij putten energie uit het vrijwilligerswerk, zeker wanneer zij financieel kwetsbare inwoners een handje kunnen helpen met nuttige spullen, die zij anders niet hadden kunnen betalen.

Afleiding van zorgen

Bezoeken van of vrijwilligerswerk doen voor de ruilwinkel biedt mensen afleiding van zorgen over bijvoorbeeld gezondheid of financiën. Bezigt zijn met het team van de ruilwinkel en de ontmoetingen tussen de vaste bezoekers zijn positieve invullingen van het leven voor mensen die soms met veel problemen te maken hebben.

Wederkerigheid

Mensen die beperkte financiële middelen hebben, hebben weinig mogelijkheid om (vooral niet-essentiële) aankopen te doen, maar missen ook de mogelijkheid om een ander iets te geven. Door de ruilwinkels hebben zij meer mogelijkheid te geven en te nemen. Het gevoel van iets kunnen betekenen voor een ander en ook iets kunnen krijgen zorgt ervoor dat wederkerigheid wordt benoemd door vrijwilligers en bezoekers als kracht van de ruilwinkels.

Vrijwilliger aan het woord...

Een vrijwilliger van één van de ruilwinkels had weinig omhanden voordat zij vrijwilliger werd bij de ruilwinkel. Zij moest altijd zorgen voor anderen en had nooit de kans om zichzelf te ontwikkelen. Nu draagt zij haar steentje bij en bloeit ze op. Ze begon als een teruggetrokken en schuw persoon, maar door het laagdrempelige contact in de ruilwinkel is ze nu veel assertiever en mondiger. Haar collega's beamen dit: ze is een ander mens dan toen zij voor het eerst binnen kwam lopen.

“Wat het mij brengt? Het gevoel dat je iets bijdraagt. En meer terug een ritme krijgen.”

“Nu komt de eigenlijk tijd voor mij pas.”

Persoonlijke ontwikkeling

De ruilwinkels bieden allebei een leeromgeving aan groepen vrijwilligers. Zij krijgen binnen de ruilwinkels de mogelijkheid om in een veilige setting te werken aan verschillende vaardigheden, zowel praktisch als sociaal. Vrijwilligers geven aan in de ruilwinkel te hebben geleerd welke talenten, krachten en capaciteiten zij hebben en hoe zij deze kunnen inzetten.

Vrijwilligers en bezoekers geven aan dat de ruilwinkels bovendien helpen bij het ontwikkelen van sociale vaardigheden. Er komt een zeer diverse groep inwoners in de ruilwinkel, wat soms uitdagingen met zich meebrengt. Daarmee omgaan en tips krijgen van elkaar zorgt er volgens hen voor dat zij makkelijker met conflictsituaties en ‘moeilijke mensen’ kunnen omgaan.

Het succes van de ruilwinkel en de positieve reacties van de klanten/bezoekers zorgen ervoor dat het zelfvertrouwen van vrijwilligers is gegroeid. Vrijwilligers merken bij elkaar op dat onzekerheid afneemt. Zij ervaren trots wanneer klanten/bezoekers vrolijk en tevreden de deur van de ruilwinkel uit lopen.

Bezoeker aan het woord...

In een regenbui strandt een inwoner toevallig bij de ruilwinkel. Sindsdien komt ze steeds terug, ook al is het een eind weg. Bijkomend voordeel: ze beweegt een stuk meer dan voorheen. Ze is nu één van de vaste bezoekers:

“Je pakt een kopje koffie en maakt verbinding. En [ik ben er] toen ook met mijn spulletjes naartoe gegaan. Het vult nu mijn leven een beetje.”

Zinvolle daginvulling

De ruilwinkels dragen bij aan een zinvolle daginvulling voor de vrijwilligers. Vrijwilligers benoemen dat zij daginvulling misten voordat zij met de ruilwinkel te maken kregen. Door vrijwilligerswerk te doen in de ruilwinkel dragen zij bij aan een maatschappelijk initiatief en zij halen hier voldoening en trots uit. Eén van de vrijwilligers geeft aan dat de ruilwinkel haar ook helpt bij het volgen van een dagritme, doordat de openingstijden van de winkel structuur geven in haar week: een reden om op tijd te gaan slapen en 's ochtends weer klaar te staan voor de klanten/bezoekers van de ruilwinkel.

Klimmen op de participatieladder

De ruilwinkels zorgen ervoor dat een mensen klimmen op de participatieladder. Voor de diverse groep vrijwilligers en bezoekers is de ruilwinkel een belangrijke stap naar maatschappelijke participatie en/of vrijwilligerswerk. In de Ruilwinkel-Zuid zijn twee personen vanuit het vrijwilligerswerk doorgestroomd naar betaald werk. Het werk in de Ruilwinkel zou daar een belangrijke bijdrage aan geleverd hebben.

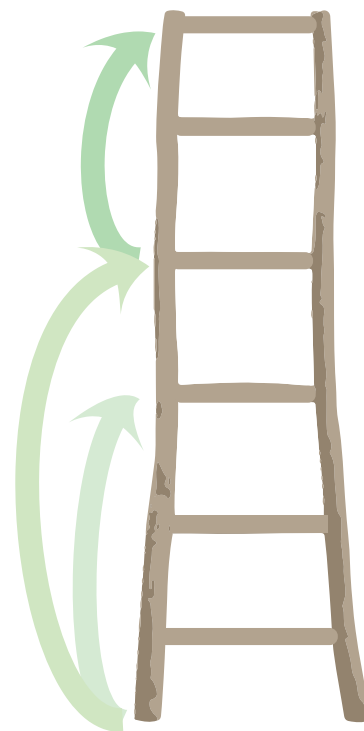
Vrijwilliger aan het woord...

Een vrijwilliger van één van de ruilwinkels vertelt dat zij veel plezier beleeft aan haar vrijwilligerswerk. Het is voor haar fijn om iets te kunnen betekenen voor een ander, en zij heeft zelf een zinvolle daginvulling.

"Je wordt er zelf ook blij van als je andere mensen vrolijk naar buiten ziet gaan."

"Het brengt levensgeluk, vrolijkheid. We lachen samen."

Vrijwilligers stijgen op de participatieladder

6) Betaald werk

5) Betaald werk met ondersteuning

4) Vrijwilligerswerk

3) Deelname georganiseerde activiteiten

2) Sociale contacten buitenshuis

1) Sociaal isolement

Laagdrempelige omgeving voor financieel kwetsbaren

De ruilwinkels zijn opgericht met oog voor Tilburgers met lage financiële draagkracht. Bezoekers en vrijwilligers zijn inderdaad vaak mensen met zeer beperkte financiële middelen. De ruilwinkels lijken voor hen laagdrempelig. De ruilwinkels hebben niet de lading van bijvoorbeeld een voedselbank: het gaat mee in een maatschappelijke trend van duurzaamheid en groeiende populariteit van 'vintage' producten. Bovendien noemen vrijwilligers dat men lotgenootschap ervaart in de winkel: je staat er niet alleen in je armoede. Er is een sfeer ontstaan dat mensen praten over hun problematiek, waaronder financiële armoede.

Lagere ervaren armoede, materieel welzijn

De ruilwinkel biedt aan mensen met zeer beperkte financiële middelen een mogelijkheid om toch aan nieuwe spullen te komen. Afwisseling in huisraad en het kunnen krijgen van 'nieuwe' spullen zorgen ervoor dat sommigen minder armoede ervaren, ook al heeft de ruilwinkel geen impact op hun financiële situatie.

Vrijwilliger aan het woord...

Een vrijwilliger vertelt over een moment dat een oudere mevrouw de ruilwinkel komt binnenlopen. Zij vertelt dat zij zo graag met haar kleinkind zou wandelen, maar zij kan geen kinderwagen betalen. Van de donatierekening van de ruilwinkel kunnen de vrijwilligers mevrouw een kinderwagen schenken. Dat had zij zelf nooit kunnen betalen.

"Ze ging huilend naar buiten omdat ze zo blij was, ze kon eindelijk met hun kleinkind gaan wandelen."

"Het geeft een goed gevoel om met goede spulles iemand een plezier te doen en andersom."

Een veilige omgeving

De open houding van vrijwilligers en de verbindende functie van de hoofdvrijwilligers zorgen ervoor dat er een 'beschutte' ontmoetingsplek is ontstaan. Bezoekers benadrukken dat het voor hen laagdrempeliger is dan georganiseerde sociale activiteiten in bijvoorbeeld buurtcentra: in de ruilwinkel kun je 'zogenaamd' binnenkomen om te ruilen, maar eigenlijk voor een praatje komen. Een groep mensen die moeite heeft met toegeven in isolement te zitten, kan als 'klant' binnenkomen en in contact komen met buurtgenoten. Een wijkwerker benadrukt: *"ik zie hier mensen, die ik in het wijkcentrum niet zie"*. Een vrijwilliger vult aan: *"de kracht is dat er geen professional aanwezig is"*.

Verbinding sociaal domein/zorg

Ondanks het karakter van een niet-zorggerelateerde voorziening, hebben de ruilwinkels een sterke link met ContourdeTwern. Procesondersteuning gebeurt vanuit deze organisatie, waardoor het lijntje tussen de hoofdvrijwilliger en ContourdeTwern kort is. Vanuit ContourdeTwern worden soms cliënten gewezen op het bestaan van de ruilwinkel, bijvoorbeeld als zij een product nodig hebben, maar dit niet kunnen betalen. Een paar keer per jaar wordt ook verwezen vanuit de ruilwinkels naar ContourdeTwern, in overeenstemming met de betreffende bezoeker. Op deze manier komt een aantal mensen ook via de ruilwinkels bij (passende) ondersteuning terecht.

Er is bij de ruilwinkels bovendien kennis en informatie aanwezig over beschikbare hulpverlening. Hierdoor zullen sommige bezoekers beter op de hoogte zijn van mogelijkheden rondom zorg of ondersteuning. De Ruilwinkel-Noord is gevestigd in een pand waar andere voorzieningen aanwezig zijn, zoals de Voedselbank. De stap naar deze voorzieningen zou iets kleiner zijn, doordat de bezoekers al in het gebouw zijn.

4.2 Effecten voor gemeentebegroting

De ruilwinkels hebben heldere maatschappelijke effecten, zoals in 4.1 beschreven werd. Deze maatschappelijke effecten monden soms uit in financiële baten voor de gemeente, hoewel deze niet altijd met volledige zekerheid vast te stellen zijn.

Opstap naar werk

Wanneer mensen via vrijwilligerswerk in een betaalde functie terechtkomen, levert dit financiële baten op voor de gemeente en - indirect - voor de maatschappij. Vanuit de Ruilwinkel-Zuid werd benoemd dat twee personen de stap naar betaald werk hebben gemaakt, via het vrijwilligerswerk in de ruilwinkel. Uiteraard zijn er meer factoren van die hierin meespelen, maar helder is dat de stap naar werk mede mogelijk werd gemaakt door het vrijwilligerswerk bij de ruilwinkel. Wanneer een persoon toetreedt tot de werkzame beroepsbevolking, levert dit op verschillende vlakken financiële baten op:

- Geen uitkering meer: besparing voor gemeente/Participatiewet;
- Geen inzet werk en inkomen/UWV;
- Inwoner draagt meer belasting af: inkomstenbelasting;
- Inwoner doet minder beroep op gemeentelijke voorzieningen, zoals minimaregelingen.

Wanneer twee personen aan het werk gaan vanuit een bijstandsuitkering, levert dit in ieder geval de volgende baten op voor de gemeente.

Kostenpost gemeente	Besparing per jaar €
Bijstandsuitkering (gemiddeld)	14.000 ¹
Uitvoeringskosten werk & inkomen gemeente	2.900
Minimaregelingen	500 (schatting)

Wanneer twee personen tot de arbeidsmarkt toetreden, zou dit een jaarlijkse besparing opleveren voor de gemeente van € 34.800, als een bijstandsuitkering, uitvoeringskosten en kosten voor minimaregelingen worden opgeteld. Dit bedrag komt overeen met uitkomsten van eerder onderzoek naar dit thema². Dit bedrag komt neer op ongeveer de jaarlijkse subsidie van de twee ruilwinkels.

Overigens is het denkbaar dat toetreding tot de arbeidsmarkt leidt tot verdringing van andere personen, die anders kans hadden gemaakt op de vacature. Gezien de huidige krapte op de arbeidsmarkt is die kans echter gering.

Besparing zorgkosten

In paragraaf 4.1 werd al duidelijk dat de ruilwinkels een bijdrage leveren aan afname van het sociaal isolement en de psychische gezondheid van een groep vrijwilligers en deelnemers. Het is niet vast te stellen om hoeveel mensen het precies gaat, maar helder is dat de ruilwinkels toegankelijk zijn en bezocht worden door mensen met psychische problematiek. Mogelijk worden er hierdoor zorgkosten voorkomen, bijvoorbeeld door het doorbreken van sociaal isolement.

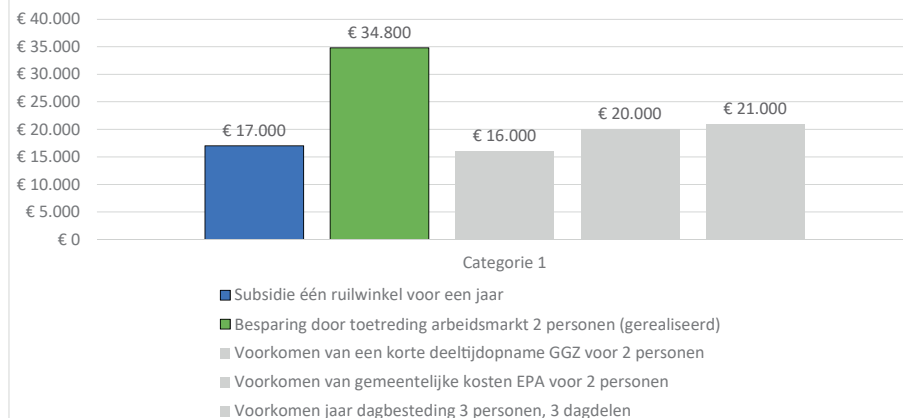
¹ <https://www.gemeente.nu/sociaal/uitvoering-bijstand-kost-bijna-2900-euro-per-uitkering/> Berenschot (2018). Benchmark Participatiewet.

² Hamdi, A., Beek, L. van, Bakker, H. & Spit, W. (2015). Perspectiefbanen. Maatschappelijke kosten en baten. Rotterdam: ECORYS.

Een aantal voorbeelden van gemeentelijke kosten die worden voorkomen door preventie van psychische problematiek:

- De ambulante zorgkosten bij een ernstige psychiatrische aandoening (EPA) bedragen ongeveer € 10.000 per jaar per persoon, ongeveer 60 % van het jaarlijks budget van één ruilwinkel.³
- Een deeltijdopname in een GGZ-instelling van 16 weken kost ongeveer €8.000 euro per keer (voor rekening van zorgverzekeraar), bijna de helft van de jaarlijkse subsidie van één ruilwinkel.⁴
- Uit onderzoek van Actiz (2018) blijkt dat eenzaamheid en neerslachtigheid onder ouderen leidt tot kostbare ziekenhuisopnames.⁵ Een dag bezetting van een ziekenhuisbed kost gemiddeld € 800 (voor rekening van zorgverzekeraars). De jaarlijkse subsidie van één ruilwinkel komt neer op drie weken ziekenhuiszorg voor één persoon.
- Tot slot is het denkbaar dat een aantal vrijwilligers een indicatie voor dagbesteding hadden gekregen, als zij geen zinvolle daginvulling hadden gevonden bij de ruilwinkels. Wanneer van de in totaal 19 vrijwilligers drie personen drie dagdelen per week dagbesteding hadden gekregen, waren de gemeentelijke kosten € 21.000 per jaar geweest.⁴

Mogelijke besparingen gemeente door Ruilwinkels

3 Bron: <https://www.zorgkennis.net/downloads/kennisbank/ZK-kennisbank-Rapportage-EPA-vignettenstudie-2471.pdf>
Schatting op basis van voormalige AWBZ-bekostiging.

4 Bron: eigen onderzoek op basis van gemeentelijke data i.h.k.v. de Maatschappelijke Prijslijst.

5 Actiz (2018) <https://www.actiz.nl/nieuws/ouderenzorg/2018/02/jaarlijks-ruim-300.000-ouderen-onnodig-in-ziekenhuisbedden>

4.3 Effecten voor duurzaamheid/circulaire economie

Zoals eerder beschreven in hoofdstuk 2 is in de ruilwinkels een afgeschermd ruil-economie ontstaan in de praktijk, waar geen nieuwe spullen (en dus geen productie) en geen geld aan te pas komen. Potentieel heeft dit ook effecten op ecologische duurzaamheid. In plaats van nieuw geproduceerde goederen te kopen, kunnen mensen immers gemakkelijk aan tweedehands producten komen.

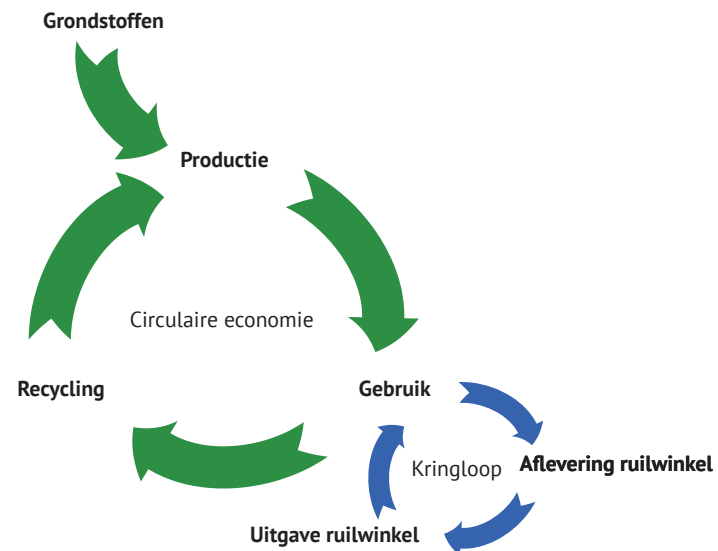
Het is echter de vraag hoe vaak de doelgroep van de ruilwinkel - die financieel beperkte middelen heeft - in een ander geval was overgegaan tot aankoop, als er geen mogelijkheid was te ruilen.

Aan de aanbodkant zijn concretere aanwijzingen van positieve invloed op duurzaamheid. Met de ruilwinkels is er naast de bestaande kringloopwinkels een nieuwe, maatschappelijk verantwoorde mogelijkheid tot het inleveren van gebruikte, overbodige artikelen.

Artikelen (met name kleding) die lang in de ruilwinkel blijven liggen worden niet weggegooid, maar verkocht aan kringloopwinkels in Tilburg.

Relatie circulaire economie

De gemeente Tilburg stelde de vraag in hoeverre de ruilwinkels bijdragen aan de circulaire economie. In circulaire economie worden zo weinig mogelijk grondstoffen verspild, door producten en gebruikte grondstoffen te recycleren. Waar de circulaire economie uitgaat van hergebruik van gebruikte grondstoffen, gaan de ruilwinkels uit van hergebruik van eindproducten. In wezen brengt de ruilwinkel - overigens net als reguliere kringloopwinkels - welkomme vertraging in het proces van de circulaire economie, door een extra stap tussen gebruik en recycling toe te passen: het hergebruik van het eigenlijke product. Aangezien personen het product in principe opnieuw kunnen aanbieden in de ruilwinkel, kan er gesproken worden van een extra cyclus in de circulaire economie.

Positie van de ruilwinkels in de circulaire economie

4.4 Effecten voor de wijk

De effecten van de ruilwinkels zijn het meest zichtbaar in de verhalen van vrijwilligers en vaste bezoekers. Toch zijn er ook op wijkniveau effecten benoemd.

Ruilwinkel-Noord

De Ruilwinkel-Noord heeft een beperkte wijkfunctie, vooral doordat de winkel geen zichtbare locatie in de wijk heeft. Het is ondergebracht in Wijkcentrum de Ypelaer, waardoor het volgens bezoekers juist ook een veilige omgeving is: men ziet je er niet in- of uitlopen. Mensen die te maken hebben met schaamte voor hun armoede, zouden zo eerder binnen komen lopen. De winkel kent een vaste groep bezoekers en het vervult voor een kleine groep mensen uit de buurt een belangrijke ontmoetingsbehoefte. Bovendien zorgt de ruilwinkel ervoor dat sommige bewoners kennismaken met andere wijkvoorzieningen in de Ypelaer.

Ruilwinkel-Zuid

Volgens ondernemers rondom de Ruilwinkel-Zuid is de ruilwinkel een verrijking voor de Korvelseweg, enerzijds omdat het een welkome aanvulling is op het winkelaanbod, anderzijds omdat het een sociale (ontmoetings)functie in de wijk vervult. Bovendien is de Ruilwinkel-Zuid een manier voor ondernemers in de buurt om zich als maatschappelijk verantwoord ondernemer te profileren: verschillende ondernemers in de buurt (o.a. een bakker, een supermarkt en een tatoeëerder) dragen met regelmaat bij aan activiteiten van de Ruilwinkel-Zuid. Bijvoorbeeld door eten of drinken te doneren of korting te geven bij aankopen.

De Ruilwinkel-Zuid organiseert ook regelmatig activiteiten en acties in/voor de buurt. Zo hangen zij bij koud weer sjaals op voor daklozen.

5 Toekomstvisie en financieel model

Op 4 juni 2019 kwam een gemengde groep betrokkenen, geïnteresseerden en belanghebbenden bijeen om te spreken over de toekomst van de ruilwinkels en een bijpassend financieel model.

5.1 Toekomstvisie Ruilwinkel-Noord

De Ruilwinkel-Noord wil in de eerste plaats open en toegankelijk blijven. Financiële rust door structurele financiering zou ook rust onder de vrijwilligers creëren, omdat het steeds onduidelijk is of de ruilwinkel blijft bestaan.

De Ruilwinkel-Noord zou graag een groter bereik hebben en een bredere groep bereiken. Veel projecten in Tilburg richten zich op dezelfde groep mensen en proberen op verschillende manieren mensen te bereiken. Meer uitwisseling tussen projecten zou tot hogere inloop bij de ruilwinkel kunnen leiden. Om dit de bereiken, willen zij zich meer verbinden met andere maatschappelijke initiatieven en organisaties gericht op mensen met financiële kwetsbaarheid. Een voorbeeld is de voedselbank, die eveneens in de Ypelaer gevestigd is.

Tot slot zou de Ruilwinkel-Noord maatschappelijke stages willen aanbieden, om een jongere doelgroep te betrekken en versterking te krijgen in de winkel.

5.2 Toekomstvisie Ruilwinkel-Zuid

De Ruilwinkel-Zuid heeft een aantal concrete toekomstplannen. In de eerste plaats is er – net als bij de Ruilwinkel-Noord – de ambitie om een blijvend initiatief te worden. In de huidige financieringsvorm is er steeds onzekerheid of de winkel wel open kan blijven. De Ruilwinkel-Zuid streeft er ook naar om vaker open te zijn. In de huidige situatie is de Ruilwinkel-Zuid drie keer per week open. Dat zou mogelijk naar vijf tot zes keer per week kunnen worden uitgebreid. Door de beperkte openingstijden moeten bezoekers

opzoeken of de ruilwinkel open is. Bovendien denken de vrijwilligers dat er voldoende vraag is om de winkel vaker open te stellen.

De Ruilwinkel-Zuid heeft ook ambities om het activiteitenaanbod uit te breiden. Zo wordt er een keuken geplaatst in de ruilwinkel, zodat er gezamenlijk gekookt en gegeten kan worden. De gedachte is dat koken verbindt en dat eenzaamheid voor een groot gedeelte in de avonden ervaren wordt. Juist een eetactiviteit helpt om de avonden door te komen. Deze keuken wordt als investering geplaatst door de pandeigenaar.

5.3 Gezamenlijke ontwikkelpunten

Het aantal verwijzingen vanuit de ruilwinkel naar professionele ondersteuning is nog beperkt. Aangezien er een kwetsbare groep inwoners in de ruilwinkel komt, is er de ambitie om meer mensen richting passende hulp toe te leiden, om toekomstige verergering van problematiek te voorkomen. Vrijwilligers zouden meer geïnstrueerd of getraind kunnen worden om problematiek te (h)erkennen en juist te handelen. Verwijzing kan ook de andere kant op werken: niet alle professionals in de wijk hebben kennis van de ruilwinkel, en er zouden meer cliënten van organisaties gewezen kunnen worden op het bestaan van de ruilwinkel. Daarvoor zou onder andere geïnvesteerd kunnen worden in verbinding met huisartsen.

Een aandachtspunt van de ruilwinkels is wel dat er een grens is aan het aantal personen ‘met een rugzakje’ dat zich als vrijwilliger inzet. Er zijn en blijven ook drijvende krachten nodig, die de kwetsbare vrijwilligers kunnen ondersteunen.

Bij beide ruilwinkels wordt uitgesproken dat het de moeite waard is te verkennen hoe de twee ruilwinkels verder verbonden kunnen worden. Het delen van één puntensysteem, dat bij beide ruilwinkels kan worden gebuikt, is tijdens de ontwikkelbijeenkomst

genoemd als mogelijkheid en wordt voorzichtig overwogen. Tot slot wordt benoemd dat meer onderbouwd kan worden wat de ruilwinkels opleveren, bijvoorbeeld aan de hand van casussen.

5.4 Financieel model

De aanwezigen bij de bijeenkomst rondom de toekomst van de Ruilwinkels zijn met elkaar in gesprek gegaan over de financiering van de ruilwinkels op langere termijn.

Structurele basisfinanciering

Bij beide ruilwinkels wordt het belang van structurele basisfinanciering benadrukt. In de transacties in de ruilwinkels komt geen geld te pas: dat is een kracht en een basiselement van de opzet van de ruilwinkels. De gemeente - de huidige subsidieverstrekker - wordt als de meest voor de hand liggende partij gezien. De maatschappelijke baten passen bij de maatschappelijke taken en doelstellingen van de gemeente en mogelijke financiële baten vloeien grotendeels terug naar de gemeentebegroting. Er zijn wel een aantal aanvullende bronnen genoemd die kunnen bijdragen aan de jaarlijkse financiering van de ruilwinkel. Deze bronnen worden niet gezien als realistische opties om de ruilwinkels structureel te financieren, maar om aanvullend op basisfinanciering een bijdrage te leveren. Deze betreffen:

Vrijwillige contributie

Gezien de financiële kwetsbaarheid van bezoekers van de ruilwinkels, is verplichte contributie geen realistische optie. Dit zou de drempel sterk verhogen voor een groot deel van de bezoekers. Vrijwillige contributie wordt al gevraagd bij de Ruilwinkel-Zuid. Een aantal leden draagt hier al aan bij, maar dit is zeker niet voldoende om de kosten van de ruilwinkel te dragen. De Ruilwinkel-Noord overweegt ook deze aanvullende inkomstenbron, ook om eigenaarschap van de winkel onder de bezoekers te versterken.

- Donateurs werven

Beide ruilwinkels spreken de wens uit om donateurs te werven, met name onder het bedrijfsleven. De Ruilwinkel-Zuid overweegt een ANBI kenmerk aan te vragen, zodat donaties fiscaal aantrekkelijker worden. Dit zou meer donateurs kunnen opleveren. De Ruilwinkel-Noord is nu gevestigd in wijkcentrum de Ypelaer. Het bestuurslid en vrijwilligers geven aan dat een locatie rondom meer bedrijvigheid – bijvoorbeeld in een winkelcentrum – zou kunnen leiden tot een betere verbinding met winkeliers, die op hun beurt in natura of financiën zouden kunnen bijdragen aan de winkel.

- Beschikbaarstelling van ruimte

De Ruilwinkel-Noord spreekt de behoefte uit om kosteloos een ruimte toegewezen te krijgen. Hoewel dit indirect ook subsidiëring zou betekenen – de gemeente financiert dan direct de ruimte zonder subsidieaanvraag – maar dit zou wel de administratieve taken bij de ruilwinkel verminderen.

- Onderhuur

In de Ruilwinkel-Noord wordt al besproken om de ruimte te onderverhuren aan derden op momenten dat de winkel niet geopend is. De huur zo zou deels terugverdiend kunnen worden.

6 Conclusies

In dit onderzoek hebben wij een getracht inzicht te krijgen in de maatschappelijke opbrengsten, de opbrengsten specifiek voor hulpbehoeftige, kwetsbare inwoners en de betekenis van de ruilwinkels voor duurzaamheid en de circulaire economie. Hieronder worden de conclusies samengevat:

Opbrengsten voor maatschappij & kwetsbare inwoners

De ruilwinkels hebben een positieve invloed op het leven van betrokken inwoners: de (vaste) bezoekers en vrijwilligers die de winkel draaiende houden.

- Voor mensen met beperkte financiële middelen biedt de ruilwinkel de mogelijkheid om aan spullen te komen die zij nodig hebben, zonder dat daar geld aan te pas komt. Hoewel de financiële armoede niet afneemt, heeft dit wel invloed op de **ervaren armoede**.
- Voor bezoekers biedt de ruilwinkel een **laagdrempelige, veilige ontmoetingsplek**. Gedurende openingstijden en tijdens georganiseerde koffiemomenten vinden er veel ontmoetingen plaats.
- Bezoekers benadrukken dat het voor hen **laagdrempeliger is dan georganiseerde sociale activiteiten** in bijvoorbeeld buurtcentra. In de ruilwinkel kun je 'zogenaamd' binnenkomen om te ruilen, maar eigenlijk voor een praatje komen.
- Bezoekers ervaren **lotgenootschap** in de winkel: je staat er niet alleen in je armoede en je hoeft je er niet voor te schamen.
- Meerdere vrijwilligers en bezoekers geven aan dat de ruilwinkels sterk hebben bijgedragen aan het **doorbreken of voorkomen van sociaal isolement**.
- Voor een aantal vaste bezoekers en vrijwilligers biedt de ruilwinkel de basis **voor hun sociaal netwerk**.
- Door de ruilwinkels hebben ook financieel kwetsbare inwoners meer mogelijkheid te geven en te nemen en een gevoel van **wederkerigheid te ervaren**.

- Het feit dat er **geen professionals** uit zorg en ondersteuning aanwezig zijn in de winkel, zorgt ervoor dat de winkel ook bezocht wordt door mensen die geen contact wensen met 'instanties'.
- Een paar keer per jaar wordt vanuit de ruilwinkels verwezen naar ContourdeTwern, met instemming van de betreffende bezoeker. Op deze manier komt een aantal mensen via de ruilwinkels terecht bij **(passende) ondersteuning**.
- Bezoekers hebben naast armoede vaak te maken met eenzaamheid, isolement en psychische problemen. De ruilwinkels zijn een welkome **afleiding van zorgen** over gezondheid en financiën.
- De ruilwinkels bieden een **leeromgeving** aan groepen vrijwilligers, waarbinnen zij werken aan praktische en sociale vaardigheden. In de ruilwinkel ontdekken en benutten zij hun **talenten, krachten en capaciteiten**.
- Door de persoonlijke groei onder vrijwilligers neemt **onzekerheid** af en zien zij elkaar groeien in zelfvertrouwen.
- De ruilwinkels bieden een veilige omgeving om te **klimmen op de participatieladder**. Sommigen klimmen van sociaal isolement (trede 1) naar deelname aan sociale activiteiten (trede 3) of vrijwilligerswerk (trede 4). Twee bezoekers zijn tot de bovenste ladder zijn geklommen: via vrijwilligerswerk naar betaald werk (de hoogste trede 6).

Invloed maatschappelijke kosten

- De positieve maatschappelijke opbrengsten laten zich moeilijk vertalen in concrete financiële baten. Toch zijn er aanwijzingen dat de ruilwinkels zorgen voor preventie van problematiek en bijbehorende kosten voor zorg, ondersteuning en uitkeringen.
- De toetreding tot de arbeidsmarkt van twee personen vanuit de Ruilwinkel-Zuid zorgt voor een jaarlijkse besparing van ongeveer € 34.800; grofweg de jaarlijkse subsidie van twee ruilwinkels.
- Het is zeer wel denkbaar dat er zorgkosten voorkomen zijn door het doorbreken van sociaal isolement en afname van psychische klachten. Een aantal voorbeelden van kosten die worden voorkomen door preventie van psychische problematiek:
  - Voorkomen van Ernstig Psychiatrische Aandoening bij één persoon: potentiële besparing € 10.000 per jaar.
  - Voorkomen deeltijdopname GGZ: € 8.000 per keer.
  - Voorkomen van ziekenhuisopnames als gevolg van eenzaamheid: 3 weken ziekenhuiszorg € 16.800 (Zvw).
  - Voorkomen dagbesteding voor drie personen, drie dagdelen: € 21.000.
- Deze potentiële opbrengsten laten zien dat de jaarlijkse investering in de ruilwinkels zich snel rendeert via preventie van zorgkosten of kosten van ondersteuning. Gezien de meerwaarde voor het welbevinden van de bezoekers lijkt de jaarlijkse subsidie een veilige investering.

Duurzaamheid en de circulaire economie

- De ruilwinkels zijn kleinschalige initiatieven en hebben een beperkte invloed op ecologische duurzaamheid. Wel bieden de ruilwinkels een mogelijkheid aan inwoners om spullen een nieuw leven te geven, in plaats van dat deze bij het afval belanden.
- De ruilwinkels dragen - net als reguliere kringloopwinkels - bij aan één of meerdere extra fases van gebruik van eindproducten. Waar bij recycling de grondstoffen hergebruikt worden, wordt in de ruilwinkels voor het eindproduct een nieuwe gebruiker gevonden.
- In de cyclus van de circulaire economie wordt zo een welkome vertraging toegevoegd in de gebruiksfase, voordat een product in de recyclingfase terechtkomt.

7 Aanbevelingen aan gemeente Tilburg

De conclusies van dit onderzoek en de toekomstvisie van de ruilwinkels leiden tot de volgende vijf aanbevelingen:

A) *Zorg voor structurele basisfinanciering*

Vrijwilligers ervaren onrust door de huidige financieringsvorm. De hoofdvrijwilligers en het bestuurslid (noord) worden jaarlijks belast met de taak om samen met de procesondersteuner voor financiering te zorgen. Vrijwilligers voelen zich geremd om nieuwe activiteiten te organiseren of ontwikkelingen in gang te zetten door de onzekerheid over de toekomst van de ruilwinkels.

Financiële baten voortkomend uit maatschappelijke effecten worden grotendeels geïncasseerd door de gemeente. Bovendien dragen de ruilwinkels bij aan de maatschappelijke doestellingen en taken van het gemeentelijke sociaal domein. Dit maakt de gemeente de meest voor de hand liggende partij om voor basisfinanciering te zorgen. In de eerste periode zou de huidige subsidieomvang behouden moeten blijven. In de tussentijd kan georiënteerd worden op aanvullende geldstromen. Wanneer deze gevonden zijn, kan de gemeentelijke subsidie verlaagd worden.

B) *Zorg voor de komende periode voor ondersteuning om aanvullende geldstromen te verkennen*

Het vinden van geschikte vrijwilligers voor fondsenwerving blijkt vrijwel onmogelijk. Voor het ontstaan van een financieringsmodel met aanvullende geldstromen zou de gemeente Tilburg een (professioneel) ondersteuner kunnen aanstellen om financiering voor de komende jaren te verzorgen. De vraag is wel of deze investering opweegt tegen wat de te werven fondsen (mogelijk) zullen opleveren.

C) *Zet in op verbinding tussen ruilwinkels*

De twee ruilwinkels zijn op dit moment nauwelijks verbonden. Zij kennen hun eigen puntensysteem, de Ruilwinkel-Noord heeft een eigen bestuur en onderling lijkt er weinig contact te zijn. Verbinding tussen de ruilwinkels zou in de eerste plaats voordelen kunnen opleveren voor bezoekers/klanten. Producten worden nu niet uitgewisseld en er is geen inzicht in elkaars inventaris. Bovendien blijken de ruilwinkels niet altijd op de hoogte van elkaars activiteiten en financieringsvormen. Er kan meer geleerd worden van elkaars successen. Hier ligt mogelijk een taak voor de procesondersteuners van ContourdeTwern.

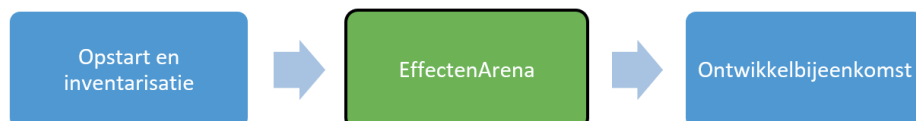
D) *Zet de ruilwinkels sterker neer op de sociale kaart*

De verbinding tussen de ruilwinkels en partijen in het sociaal domein is nog beperkt. Een betere positie van de ruilwinkels op de sociale kaart zal leiden tot beter bereik van de ruilwinkels tot de doelgroep van financieel kwetsbare inwoners. Bovendien kan deze versterkte verbinding ertoe leiden dat er vaker doorverwezen wordt, wanneer in de ruilwinkel problematiek wordt gesignaleerd.

E) *Vervolgonderzoek naar individuele casuïstiek en cliëntpaden*

De ruilwinkels hebben duidelijk positieve invloed op het welbevinden van bezoekers en vrijwilligers. Het is echter nog niet voldoende helder in welke mate het bijdraagt aan daadwerkelijke daling of preventie van zorggebruik en aan de route naar (arbeids)participatie. Om hier meer inzicht in te krijgen, raden wij aan casusonderzoek uit te voeren. Hiervoor kan bijvoorbeeld het instrument Effectencalculator ingezet worden. Met dit instrument worden verhalen van individuele personen chronologisch gereconstrueerd, waarbij zowel aandacht is voor het verhaal van de inwoner als het kostenplaatje.

8 Bijlage: Methode van onderzoek

Opstart en inventarisatie

In de eerste fase van het onderzoek is een inventarisatie gemaakt van beschikbare basisgegevens over de ruilwinkels. Hierbij ging het om o.a.:

- Inloopcijfers
- Cijfers over aantallen geruilde producten
- Informatie over subsidies/bekostiging

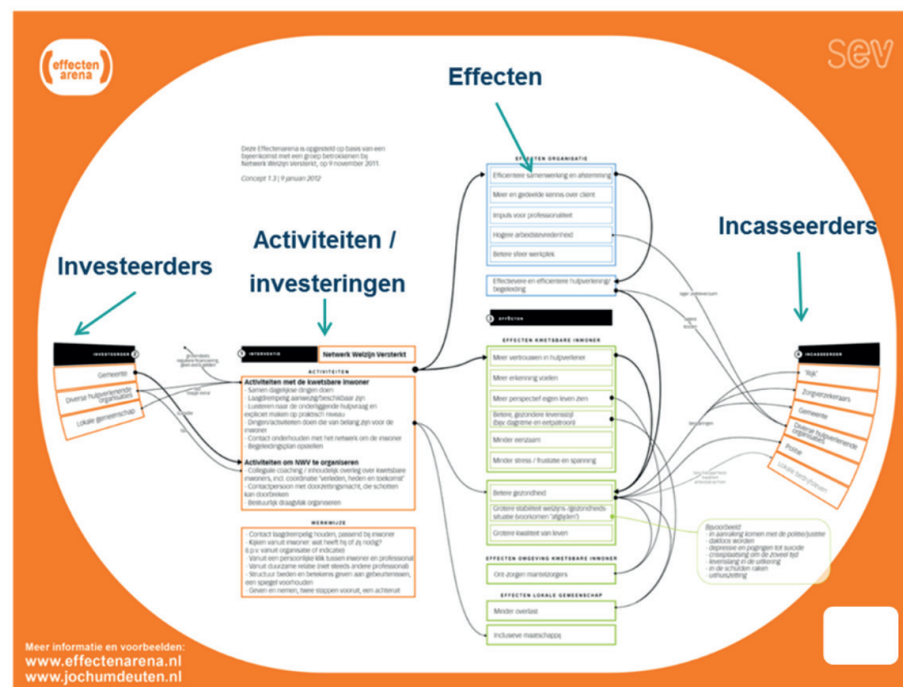
Resultaat: een overzicht van beschikbare kwantitatieve informatie over de ruilwinkels. Deze zijn gebruikt als input voor de EffectenArena's (stap 2).

Daarnaast stelden wij in deze fase, samen met de opdrachtgever en de ruilwinkels, een lijst samen met betrokkenen, die informatie dragen over de maatschappelijke meerwaarde. Deze personen werden uitgenodigd voor de EffectenArena's en de ontwikkelbijeenkomst.

EffectenArena's

In deze fase werd inzicht verkregen in de meerwaarde van de ruilwinkels. De meerwaarde van initiatieven als deze zit vaak verborgen in ervaringen en verhalen en is moeilijk in cijfers te vatten. De EffectenArena is een instrument dat ons helpt grip te krijgen op de meerwaarde, door het organiseren van een interactieve dialoog rond een werkblad. Voor beide ruilwinkels werd een bijeenkomst georganiseerd rond de EffectenArena.

Aan tafel zaten betrokken vrijwilligers, vaste bezoekers van de ruilwinkels, procesondersteuners van ContourdeTwern, de omgevingsmanagers en de pandeigenaar van de Ruilwinkel-Zuid. In een gesprek van 2,5 uur gingen deze betrokkenen met elkaar in gesprek over de investeringen die gedaan worden, de acties/activiteiten die ondernomen worden, de resultaten (output), effecten (outcome) en de uiteindelijke incasseerders. Centraal in het gesprek stond de verbinding tussen deze onderdelen.

Bijzonder aan de EffectenArena is dat er geen vragenlijst is: er wordt niet gestuurd met vooraf geformuleerde vragen. Op die manier komen de ervaren effecten uit de mensen zelf. Het gesprek kent wel een structuur/volgorde:

- Welke activiteiten zijn er te onderscheiden?
- Wie zijn de investeerders in deze activiteiten?
- Hoeveel en wat investeren zij? (Tijd, geld, moeite, ruimte, kennis, expertise, etc.)
- Wat zijn de concrete resultaten (output) van de activiteiten (denk aan in- en uitstroomcijfers, aantallen vrijwilligers etc.)
- Welke effecten worden ervaren door de betrokkenen? (outcome: denk aan signalering van problematiek, tegengaan eenzaamheid, ontmoeting). Benoemde effecten worden door de gespreksleider getoetst aan alle aanwezigen.
- Wie zijn de incasseerders van deze effecten, ofwel, wie profiteert bij de investeringen en activiteiten?

Resultaten: voor beide locaties een ingevuld werkblad, waarin de samenhang tussen investering, activiteit en opbrengst in kaart gebracht is. De EffectenArena's laten ook zien waar de verschillen liggen in activiteiten en effecten bij de twee ruilwinkels.

Ontwikkelbijeenkomst

De gemeente Tilburg heeft ons tot slot een aantal adviserende vragen gesteld. Om hier antwoorden op te vinden, is een bijeenkomst belegd met de betrokken beleidsmedewerkers, de omgevingsmanager en andere relevante partijen. Gevoed door de EffectenArena's en de vergaarde kennis over de maatschappelijke meerwaarde van de initiatieven gingen wij het gesprek aan over:

6. Wat zijn de belangrijkste effecten?
7. (Hoe) kan het maatschappelijk rendement vergroot worden?
8. Welke financiering past hierbij?

Colofon

Opdrachtgever
Auteurs
Met medewerking van

Gemeente Tilburg
M. Kwakernaak, MSc
N. Koster, MSc
Drs. J. Deuten
Ontwerppartners, Breda
Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

Omslag
Uitgave

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-961-7

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2019.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

De ruilwinkels in Tilburg bieden de mogelijkheid aan mensen met beperkte financiële middelen om spullen te ruilen, zonder dat daar geld bij komt kijken. Middels een ruilpuntensysteem wisselen duizenden artikelen per jaar van eigenaar. Soms met grote impact, zoals een oma die een kinderwagen vond in de ruilwinkel en nu met haar kleinkinderen op pad kan.

De ruilwinkels hebben bovendien een belangrijke sociale functie voor kwetsbare wijkbewoners. De koffietafel is dagelijks gevuld met vaste bezoekers. Vrijwilligers en bezoekers benoemen dat de ruilwinkels een belangrijke rol spelen in het doorbreken van isolement van kwetsbare personen, door een laagdrempelige, veilige omgeving te bieden. “Het brengt me opnieuw onder de mensen, de ruilwinkel is voor mij familie”, vertelt één van de vaste bezoekers.

De Ruilwinkels staan nu voor een financiële uitdaging: bij ruiltransacties komt geen geld te pas, waardoor zij afhankelijk zijn van subsidies. In dit onderzoek gingen wij op zoek naar de meerwaarde van de ruilwinkels. De conclusies leiden tot een aantal aanbevelingen aan de gemeente Tilburg over de toekomstige subsidiëring en ontwikkeling van de ruilwinkels.